

МОДЕЛЬ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ

Боряк Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0003-2484-1237

Бойко Світлана Петрівна,
асистент кафедри дошкільної і спеціальної освіти
Криворізького державного педагогічного університету
ORCID ID: 0000-0001-9917-3654

У статті представлено комплексний аналіз теоретико-методологічних засад створення інклюзивного освітнього середовища як системного чинника соціального становлення дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку. Актуалізовано проблему інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у соціум у контексті гуманістичної парадигми сучасної освіти, що ґрунтується на ідеях рівного доступу, поваги до індивідуальності та розвитку соціального досвіду через інклюзивну взаємодію. Здійснено аналітичний огляд наукових підходів до розуміння інклюзії як багатовимірної соціокультурної моделі, що поєднує педагогічні, психологічні та соціальні механізми підтримки дитини. Виявлено суперечності між задекларованими нормативними принципами інклюзивної освіти та реальними умовами її реалізації у закладах дошкільної освіти. На основі системно-структурного аналізу обґрунтовано модель інклюзивного освітнього середовища, спрямовану на забезпечення гармонійного соціального розвитку дитини та формування базових соціальних компетентностей, необхідних для успішної адаптації. Запропонована модель охоплює чотири взаємопов'язані компоненти – організаційно-педагогічний, соціально-психологічний, змістово-діяльнісний і діагностико-результативний – що забезпечують цілісність, варіативність і динамічність педагогічного процесу. У межах кожного компонента визначено методи, засоби та форми інклюзивної взаємодії: педагогічне моделювання, фасилітацію, арттерапію, інтерактивні й ситуаційні технології, діагностику соціальних умінь. Акцентовано роль психологічної безпеки, партнерства педагогів і батьків, розвитку емпатії, позитивної самооцінки та почуття приналежності до спільноти як ключових чинників соціалізації. Доведено, що ефективність функціонування моделі забезпечується узгодженістю й взаємовпливом усіх її елементів, що сприяє переходу дитини від етапу адаптації до активної соціальної участі. Отримані результати становлять теоретичне підґрунтя для подальшої розробки практичних механізмів реалізації інклюзивної освіти у дошкільних закладах.

Ключові слова: інклюзивне освітнє середовище, соціальне становлення, діти з порушеннями психофізичного розвитку, педагогічна модель.

Boriak Oksana, Boiko Svitlana. Model of an inclusive educational environment for the social development of preschool children with psychophysical developmental disorders

The article presents a comprehensive analysis of the theoretical and methodological foundations for creating an inclusive educational environment as a systemic factor in the social development of preschool children with psychophysical developmental disorders. The study actualizes the issue of integrating children with special educational needs into society in the context of the humanistic paradigm of modern education, emphasizing the need for equal access, respect for individuality, and the development of social experience through inclusive interaction. An analytical review of scientific approaches defines inclusion as a multidimensional sociocultural model that integrates pedagogical, psychological, and social mechanisms of child support. The author identifies contradictions between the declared normative principles of inclusive education and the real conditions of its implementation in preschool institutions. Based on a system-structural analysis, the article substantiates a model of an inclusive educational environment aimed at ensuring the harmonious social development of the child and the formation of social competencies necessary for successful adaptation. The proposed model consists of four interrelated components – organizational-pedagogical, socio-psychological, content-activity, and diagnostic-resultative – which together ensure the integrity, variability, and dynamism of the pedagogical process. Within each component, the main methods, tools, and forms of inclusive interaction are specified, including pedagogical modeling, facilitation, art therapy, interactive and situational technologies, and diagnostics of social skills. Particular attention is paid to psychological safety, the partnership of educators and parents, the development of empathy, positive self-esteem, and a sense of belonging to the community as determinants of socialization. It is substantiated that the model's effective functioning requires coherence and mutual influence of all its elements, ensuring the child's transition from adaptation to active social participation. The obtained results provide a theoretical basis for further research and the development of practical mechanisms for implementing inclusive education in preschool settings.

Key words: inclusive educational environment, social development, children with psychophysical developmental disorders, pedagogical model.

Вступ. У сучасному освітньому дискурсі актуалізується проблема створення інклюзивного освітнього середовища, спрямованого на всебічний соціальний розвиток дітей із психофізичними порушеннями. Зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами, необхідність забезпечення їхньої успішної інтеграції у соціум, а також гуманістичні орієнтири нової української школи зумовлюють потребу в переосмисленні підходів до організації освітнього простору, який би враховував індивідуальні можливості, потреби та потенціал кожної дитини. Водночас інклюзивна освіта розглядається не лише як педагогічна технологія чи форма навчальної взаємодії, а як комплексна соціокультурна модель, що сприяє формуванню толерантності, емпатії та громадянської відповідальності всіх учасників освітнього процесу [1].

Наукові підходи до розроблення теоретико-методологічних засад інклюзивного освітнього середовища представлені у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема, питання соціалізації дітей із психофізичними порушеннями висвітлюються у працях Т. Абрамович, О. Боряк, О. Гребенюк, Т. Сак, Н. Софій, які наголошують на важливості інтеграційного підходу в освіті. Дослідження К. Крутій, Ю. Демидової, А. Аніщук спрямовані на обґрунтування методичних і психолого-педагогічних умов реалізації інклюзії. У працях зарубіжних учених – Т. Booth і М. Ainscow, D. Florian, M. Nind – висвітлено концепції інклюзивної педагогіки та підходи до створення освітнього середовища, що забезпечує соціальну участь і розвиток усіх дітей без винятку.

Попри наявність значного наукового доробку, залишаються недостатньо розробленими питання моделювання інклюзивного освітнього середовища саме в контексті соціального розвитку дошкільників із психофізичними порушеннями. Недостатньо визначеними залишаються структурні компоненти та взаємозв'язки між педагогічними, соціальними й психологічними чинниками, які зумовлюють ефективність соціалізації в інклюзивному просторі. Водночас відсутня цілісна педагогічна модель, що дозволила б інтегрувати науково-методичні засади інклюзивної освіти із психолого-педагогічними механізмами розвитку соціальної компетентності дітей зазначеної категорії.

Метою статті є теоретичний аналіз наукових підходів до організації інклюзивного освітнього середовища для дошкільників із психофізичними порушеннями та розроблення на цій основі моделі побудови інклюзивного освітнього середовища, орієнтованої на їхній соціальний розвиток.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становлять теоретико-аналітичні методи, зокрема узагальнення, систематизація, порівняння та інтерпретація наукових джерел з проблеми інклюзивної освіти, соціалізації та психофізичного розвитку дітей. Застосування методів логічного аналізу, індукції, дедукції та структурно-функціонального підходу дало змогу визначити основні концептуальні положення моделі інклюзивного освітнього середовища як систем-

ного утворення, спрямованого на забезпечення гармонійного соціального розвитку дітей із психофізичними порушеннями в умовах сучасного дошкільного закладу.

Результати дослідження. Труднощі соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку постають як один із найсуттєвіших викликів сучасної інклюзивної освіти, оскільки вони мають комплексний, багаторівневий характер і безпосередньо впливають на якість соціального становлення дитини [2]. Ключовими детермінантами соціальної дезадаптації виступають не лише внутрішні (психофізіологічні) обмеження, а й зовнішні – бар'єри середовища, які утруднюють активну участь дитини в освітньому процесі.

Утім, важливо підкреслити, що соціоадаптаційні труднощі дітей з особливими освітніми потребами не є статичними – вони змінюються залежно від умов педагогічної взаємодії, рівня соціальної підтримки та якості комунікаційних зв'язків між дитиною і найближчим соціальним оточенням. Саме тому інклюзивне освітнє середовище має бути не лише адаптованим до потреб дитини, а й активно трансформуватись у напрямі зниження середовищних бар'єрів – архітектурних, інформаційних, соціально-психологічних, комунікативних.

Значну роль відіграє ієрархічне розуміння освітніх труднощів: від базових сенсомоторних та інтелектуальних до навчальних і соціоадаптаційних. Останні є інтегральним показником ефективності соціалізації, адже саме в них проявляється взаємодія дитини з соціумом, її здатність до комунікації, емоційного відгуку, прийняття норм та цінностей соціального середовища. Саме тому, говорячи про соціалізацію дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку, варто розглядати її як поступовий процес інтеграції дитини в соціальну систему за умов спеціально організованої педагогічної підтримки [3].

Водночас, соціальна взаємодія таких дітей нерідко ускладнена дефіцитом комунікативних навичок – як вербальних, так і невербальних. Обмежений зоровий контакт, труднощі у сприйнятті емоцій та намірів інших, недостатнє розуміння контексту ситуації – усе це призводить до фрагментарного включення дитини у соціальні відносини. Відтак, педагогічна стратегія має бути спрямована не стільки на навчання комунікації як окремої навички, скільки на створення таких умов, у яких комунікація стає природним інструментом розвитку – через спільну діяльність, гру, спостереження, емоційне відображення поведінки дорослого та ровесників [4].

Особливого значення набуває формування позитивної Я-концепції дитини, зорієнтованої на її сильні сторони, а також створення умов для проживання досвіду успіху в соціальних взаємодіях. Це можливо лише за умови компетентного психолого-педагогічного супроводу, який забезпечує узгодженість дій усіх учасників інклюзивного процесу – педагогів, асистентів, психологів, логопедів, батьків. Отже, ключовим напрямом подолання соціоадаптаційних труднощів є організація інклюзивного освітнього середовища як системи педагогічних, психологічних і соціокультурних умов, що

забезпечують поступове розширення соціального досвіду дитини [5].

Формування інклюзивного освітнього середовища в закладі дошкільної освіти передбачає створення системи умов, які забезпечують не лише доступ дитини з порушеннями психофізичного розвитку до освітнього простору, а й ефективність її соціального становлення в ньому. Утім, на практиці реалізація інклюзивних підходів стикається з низкою суперечностей: між нормативно задекларованими принципами рівності та фактичною готовністю педагогів, між інтеграційними прагненнями освітнього закладу й недостатнім рівнем ресурсного, психолого-педагогічного та методичного забезпечення.

Водночас сутність інклюзивного процесу полягає не у формальному залученні дитини до спільної діяльності, а у створенні безпечного, стимулюючого й прийняттого середовища, де розвиваються її соціальні, комунікативні та емоційно-вольові якості. Значну роль у цьому процесі відіграє комплекс педагогічних, психологічних і соціальних умов, які забезпечують поступову інтеграцію дитини у колектив однолітків, розвиток відчуття приналежності до спільноти та прийняття власної унікальності [6].

Визначальними умовами ефективного функціонування інклюзивного освітнього середовища є педагогічна готовність до інклюзивної взаємодії, гнучкість навчальних програм, доступність освітнього простору, узгодженість дій між педагогами, батьками та фахівцями супроводу. Не менш важливою є морально-психологічна атмосфера, у якій утверджуються цінності взаємодопоміжки, толерантності та прийняття відмінностей. Відтак, інклюзивна освіта в дошкільному закладі постає як система взаємозалежних компонентів – організаційних, змістових, соціально-психологічних і методичних, які потребують спеціальної узгодженості [7].

Інклюзивне освітнє середовище виступає комплексною системою, яка інтегрує фізичні, соціальні та структурні компоненти з метою забезпечення рівного доступу до навчання, виховання та розвитку дітей з різними психофізичними особливостями. Воно передбачає адаптацію навчального простору, використання спеціально розроблених засобів корекції та організацію діяльності педагогів, фахівців супроводу та батьків так, щоб кожна дитина мала можливість реалізувати свій потенціал у спільній діяльності [8].

Філософія інклюзії закладає принцип рівності та права дитини на освіту, життєві умови та соціальне сприйняття, наближене до загальноприйнятих стандартів. Вона зумовлює перегляд традиційних підходів до навчання, трансформацію культурних, політичних та організаційних аспектів освітніх закладів. Особливу увагу приділяють структурі освітнього середовища, що охоплює фізичні аспекти – облаштування приміщень, меблів, навчально-розвивальних матеріалів та корекційного обладнання, соціальні – взаємодію дітей, педагогів і батьків, а також організаційні компоненти, які визначають послідовність, тривалість та характер освітніх заходів. Комплексний підхід дозволяє форму-

вати у дітей навички співпраці, толерантності, самостійності та відповідальності, що є ключовими чинниками їхньої соціальної адаптації.

Раннє включення дітей до інклюзивного середовища забезпечує поступовий розвиток комунікативних і соціальних навичок, формування цінностей взаємоповаги та готовності до взаємодії з однолітками та дорослими. Враховуючи зазначене, організація інклюзивного середовища виступає фундаментом для створення умов, за яких дошкільники з порушеннями психофізичного розвитку можуть активно включатися у колектив, розвивати свої здібності та отримувати соціальний досвід, необхідний для подальшого навчання і життя в суспільстві [9].

Особливу увагу слід приділити психологічній безпеці, яка розглядається як ключова потреба дитини та основа мотивації для активної участі у навчально-виховному процесі. Психологічно безпечне середовище забезпечує позитивний вплив на розвиток дитини та всіх суб'єктів освітнього процесу, тоді як недостатня увага до цього аспекту може призводити до депривації, дискримінації чи булінгу. Відтак, інклюзивне освітнє середовище розуміється як багаторівнева система можливостей для розвитку, навчання та соціальної інтеграції, що формується через взаємодію дітей, педагогів, батьків та інших учасників освітнього процесу з урахуванням їх індивідуальних потреб та ресурсів.

Системність, включеність у соціокультурний контекст та орієнтація на реалізацію освітніх, виховних і корекційних завдань виступають базовими ознаками інклюзивного середовища. Водночас, формування інклюзивної освітньої культури в закладі передбачає не лише забезпечення матеріальних і технологічних умов, а й вироблення загальної філософії інклюзії, визначення пріоритетів організаційної та методичної політики, інтеграцію педагогічного, психологічного та соціального супроводу дитини з ООП. У такому контексті освітнє середовище виступає і як соціальний ресурс, і як система можливостей, здатна забезпечити динамічну відповідність усіх компонентів індивідуальним потребам та потенціалу кожної дитини, що є визначальним для успішної інклюзії та соціалізації [10].

Розроблена нами модель інклюзивного освітнього середовища для соціального становлення дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку передбачає системно-структурну організацію освітнього простору, у якому взаємодіють усі суб'єкти освітнього процесу – педагоги, дитина, батьки, психологи, дефектологи, логопеди, фахівці медичного супроводу, однолітки, тощо – на засадах гуманізму, толерантності, партнерства та особистісно орієнтованого підходу. Її метою є забезпечення оптимальних умов для соціального становлення дитини через розвиток базових соціальних компетентностей, емоційно-комунікативних навичок, почуття належності до спільноти, позитивної самооцінки й внутрішньої мотивації до взаємодії.

Функціонування моделі базується на взаємопов'язаних чотирьох структурних компонентах – організаційно-педагогічному, соціально-психологічному, змісто-

во-діяльнісному та діагностико-результативному, – які перебувають у динамічній єдності й взаємовпливі. Організаційно-педагогічний компонент забезпечує створення системи управління інклюзивним освітнім процесом, що спирається на принципи комплексності, безперервності, індивідуалізації та педагогічної підтримки. Його структура охоплює взаємодію адміністрації, педагогічного колективу, асистента вихователя, психолога, логопеда та соціального педагога. На цьому рівні визначаються пріоритети освітнього середовища, розробляються локальні програми соціального становлення, впроваджуються нормативно-методичні основи інклюзивної освіти. Серед методів і прийомів реалізації цього компоненту – педагогічне моделювання, колегіальні форми управління, створення командного підходу, розподіл ролей і відповідальності, рефлексивне планування.

Соціально-психологічний компонент відображає міжособистісні взаємини, емоційно-мотиваційну атмосферу та психологічну безпеку всіх учасників процесу. Його реалізація спрямована на формування позитивного ставлення до дитини з особливими освітніми потребами, розвиток емпатії, довіри, взаємоповаги та соціальної чутливості. Доцільними є методи психологічного супроводу, фасилітації, групової динаміки, ігрової терапії, арттерапії, соціометрії, тренінгів соці-

альної компетентності для батьків. Важливу роль відіграє інтеграція сімейного середовища у виховний процес – через просвіту батьків, педагогічні консультації, спільні заходи та партнерську комунікацію.

Змістово-діяльнісний компонент забезпечує практичну реалізацію інклюзивної освіти через добір змісту, методів, прийомів і засобів навчання, що враховують психофізичні можливості кожної дитини. Він передбачає організацію спеціально адаптованого освітнього простору, упровадження ігрових, інтерактивних, сенсорно-моторних технологій, використання наочності, корекційно-розвивальних методик, методів соціального навчання, партисипативного та ситуаційного підходів. Значну увагу приділено соціально-практичним завданням, моделюванню життєвих ситуацій, спільним ігровим і творчим видам діяльності, які сприяють формуванню комунікативних і поведінкових стратегій.

Діагностико-результативний компонент покликаний здійснювати постійний моніторинг ефективності соціального становлення дитини. Він включає систему педагогічної, психологічної, логопедичної, соціальної діагностики, що відображає рівень сформованості соціальних компетентностей, адаптації до групового середовища, емоційної стабільності, комунікативних навичок, навичок саморегуляції. Для цього використовуються методи спостереження, анкетування, аналізу

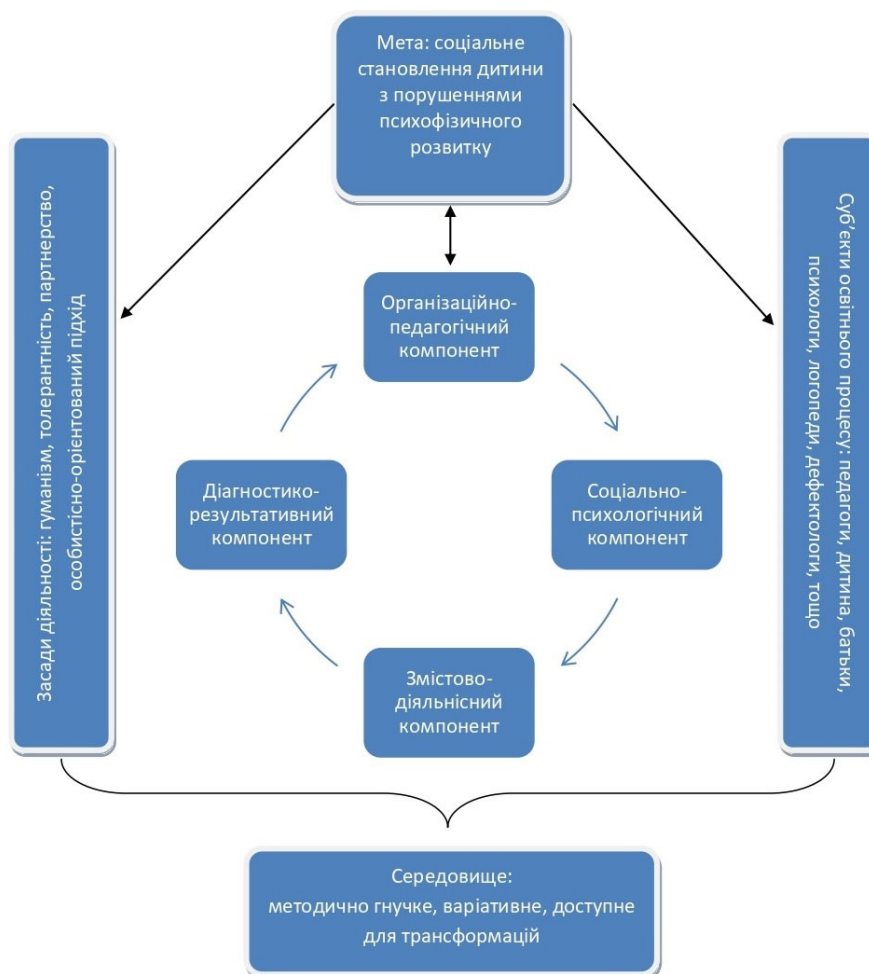

Рис. 1. Модель побудови інклюзивного освітнього середовища

портфолію, проєктивних методик, індивідуальних карт розвитку, динамічної оцінки прогресу. Усі компоненти моделі взаємопов'язані між собою через систему горизонтальних і вертикальних зв'язків. Організаційно-педагогічна складова визначає стратегічні умови реалізації процесу, соціально-психологічна забезпечує його гуманістичну основу, змістово-діяльнісна – механізми практичного втілення, а діагностико-результативна – корекцію та прогнозування подальшого розвитку. Їхня взаємодія створює замкнутий, але динамічний цикл, у межах якого кожен етап впливає на наступний, сприяючи вдосконаленню середовища й досягненню головної мети – соціального становлення дошкільника з порушеннями психофізичного розвитку як активного, соціально компетентного учасника спільноти.

Отже, модель передбачає структурну впорядкованість інклюзивного освітнього простору, динамічну взаємодію між його елементами, де провідну роль відіграє цілісність, послідовність і системність педагогічних впливів, спрямованих на розвиток соціальної зрілості,

відповідальності, толерантності та здатності до само-реалізації кожної дитини незалежно від індивідуальних обмежень. Авторську модель презентуємо на рисунку 1.

Висновки. Отже, запропонована модель побудови інклюзивного освітнього середовища для соціального становлення дошкільників із порушеннями психофізичного розвитку відображає системну взаємодію педагогічних, психологічних, соціальних і корекційно-розвивальних чинників, що забезпечують гармонійний процес соціалізації дитини в умовах закладу освіти. Перспективи подальших досліджень убачаються у розробленні діагностичного інструментарію для оцінювання ефективності функціонування окремих компонентів моделі, а також у створенні технологій підготовки педагогів і батьків до реалізації її положень у практиці інклюзивної освіти. Доцільним напрямом подальших наукових пошуків є вивчення механізмів педагогічної взаємодії в триаді «педагог – дитина – родина» як ключового чинника соціального становлення дитини з порушеннями психофізичного розвитку.

Література:

1. Боряк О.В., Шеремет М.К. Комплексний підхід до здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану. *Inclusion and Diversity*. 2024. С. 10–13. DOI 10.32782/inclusion/2024.spec.2
2. Бойко С.П. Соціальне становлення дитини дошкільного віку з психофізичними порушеннями як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. Вип. 2 (51). С. 23–27. DOI: 10.2414/4/2524-0609.2022.51.23-27
3. Візніук І., Задорожна Г., Долинний С., Токар Л. Концептуальні засади моделі упровадження інклюзивної освіти та побудови освітньої системи в забезпеченні якості навчання здобувачів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 219 С. 12–17. DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-219-12-17
4. Демидова Ю. О., Крутий К.Л., Макаренко С.І., Поповська О.А. та ін. Інноваційно-технологічні засади підготовки фахівців до роботи в інклюзивному середовищі закладу дошкільної освіти : монографія. 2025. 307 с.
5. Абрамович Т. В. Труднощі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Інклюзія і суспільство*. 2023. Вип. 2, С. 64–71. DOI <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-9>
6. Позняк О. С. Процес створення інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всестороннього розвитку дитини з ООП. *Педагогічні науки*. 2022. Вип. 98. С. 60-68. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2022-98-9>
7. Кузава І. Б. Умови організації інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. 2013. Вип. 10. С. 148–160.
8. Анішук А. М. Організація інклюзивного освітнього середовища у закладі дошкільної освіти. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2023. Вип. 3. С. 42–49. DOI: 10.31654/2663-4902-2023-PP-3-42-49
9. Токар Л. П. Інклюзивне освітнє середовище в закладах дошкільної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 1, С. 208–313. DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-208-309-313
10. Тонне О. Міждисциплінарний підхід у визначенні поняття «інклюзивне освітнє середовище». *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Т. 12 № 4, С. 34–41. DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i4-006

References:

1. Boriak, O. V., & Sheremet, M. K. (2024). Kompleksnyi pidkhid do zdobuvachiv osvity z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v umovakh voiennoho stanu [A comprehensive approach to learners with special educational needs under martial law]. *Inclusion and Diversity*, 10–13. <https://doi.org/10.32782/inclusion/2024.spec.2> (In Ukrainian)
2. Boiko S. P. (2022) Sotsialne stanovlennia dytyny doshkilnoho viku z psykho fizychnymy porushenniamy yak sotsialno-pedahohichna problema [Social Development of Preschool Children with Psychophysical Disorders as a Socio-Pedagogical Problem]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu* [Scientific Bulletin of Uzhhorod University]. Issue 2 (51). P. 23–27. DOI: 10.24144/2524-0609.2022.51.23-27. (In Ukrainian)
3. Vizniuk I., Zadorozhna H., Dolyynnyi S., Tokar L. (2025) Kontseptualni zasady modeli uprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity ta pobudovy osvitnoi systemy v zabezpechenni yakosti navchannia zdobuvachiv [Conceptual Principles of Implementing Inclusive Education and Building an Educational System to Ensure the Quality of Students' Learning]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedagogichni nauky* [Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences]. Issue 219. P. 12–17. DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-219-12-17. (In Ukrainian)
4. Demydova Yu. O., Krutii K. L., Makarenko S. I., Popovska O. A. ta in. (2025) Innovatsiino-tekhnologichni zasady pidhotovky fakhivtsiv do roboty v inkliuzyvnomu seredovyshchi zakladu doshkilnoi osvity: monohrafiia [Innovative and Technological Principles of Training Specialists to Work in the Inclusive Environment of Preschool Education Institutions: Monograph]. 307 p. (In Ukrainian)

5. Abramovych T. V. (2023) Trudnoshchi sotsializatsii ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy [Difficulties of Socialization of Children with Special Educational Needs]. *Inkluziia i suspilstvo* [Inclusion and Society]. Issue 2. P. 64–71. DOI: 10.32782/2787-5137-2023-2-9. (In Ukrainian)
6. Pozniak O. S. (2022) Protses stvorennia inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyshcha dlia zabezpechennia vsestoronnoho rozvytku dytyny z OOP [The Process of Creating an Inclusive Educational Environment for the Comprehensive Development of a Child with SEN]. *Pedahohichni nauky* [Pedagogical Sciences] Issue 98. P. 60–68. DOI: 10.32999/ksu2413-1865/2022-98-9. (In Ukrainian)
7. Kuzava I. B. (2013) Umovy orhanizatsii inkliuzyvnoi osvity doshkilnykiv, yaki potrebuuiut korektsii psykhofizychnoho rozvytku [Conditions for Organizing Inclusive Education for Preschoolers Who Require Psychophysical Developmental Correction]. *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy* [Actual Problems of Teaching and Education of People with Special Needs]. Issue 10. P. 148–160. (In Ukrainian)
8. Anishchuk A. M. (2023) Orhanizatsiia inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyshcha u zakladi doshkilnoi osvity [Organization of an Inclusive Educational Environment in Preschool Institutions]. *Naukovi zapysky. Seriiia “Psykhologo-pedahohichni nauky”* [Scientific Notes. Series “Psychological and Pedagogical Sciences”]. Issue 3. P. 42–49. DOI: 10.31654/2663-4902-2023-PP-3-42-49. (In Ukrainian)
9. Tokar L. P. (2023) Inkliuzyvne osvitnie seredovyshche v zakladakh doshkilnoi osvity [Inclusive Educational Environment in Preschool Institutions]. *Naukovi zapysky. Seriiia: Pedahohichni nauky* [Scientific Notes. Series: Pedagogical Sciences]. №. 1. P. 208–313. DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-208-309-313. (In Ukrainian)
10. Tonne O. (2024) Mizhdystsyplinarnyi pidkhid u vyznachenni poniattia “inkliuzyvne osvitnie seredovyshche” [An Interdisciplinary Approach to Defining the Concept of “Inclusive Educational Environment”]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka* [Education. Innovation. Practice]. Vol. 12, №. 4. P. 34–41. DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i4-006. (In Ukrainian)

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 11.12.2025

Дата публікації: 24.12.2025